

Др Зорица Мршевић
Проф. др Зоран Павловић
**КВОТА – ИЗБОРНИ
СИСТЕМ У СРБИЈИ***

* Овај текст је настао као део пројекта: „Друштвене трансформације у процесу европских интеграција - мултидисциплинарни приступ“, на коме је ауторка ангажована, а који је финансиран од стране Министарства за науку и технолошки развој, бр. III 47010. Пројекат имплементира Институт друштвених наука у Београду.

*„First they ignore you, then they laugh at you,
than they fight you, then you win”*

Mahatma Ganndi

Изборни систем и начин избора посланика су инструменти конституисања парламента који пресудно утичу на његов састав. Често и са разних страна се истиче да не може бити парламентарне демократије без жена у његовом саставу, ако се у њему не чује глас жена и да не може бити политичке демократије уколико се женама не пружи могућност да преузму одговорност и учествују у доношењу одлука за друштво у целини. Савремени прогрес који је постигнут у многим питањима женске равноправности, дуго је био много мање изражен када је у питању учешће жена у политичком животу. Одсуство жена из представничких тела захтевало је примену система квота као неопходну, проверено ефикасну меру за обезбеђивање демократске, поштене и родно коректне расподеле места у представничким телима. Обавезне квоте које су уведене 2002. године за локалне изборе у Србији довеле су до значајног пораста жена у локалним самоуправама Србије. После избора у септембру 2004. тај број је био 20 посто, после избора за Народну скупштину 2008 било их је 21 посто, а после избора 2016 народних посланица је 34 посто. Недоумице па и противљења која су раније пратила примену квота изборног система данас више готово да не постоје. И квоте и жене у политичком животу примају се као нормална појава. Жене као и мушкарце јавност цени по њиховим политичким ставовима и активностима а не полној припадности.

Пре пар деценија, Симон Веј писала је да је једнакост животна потреба људске душе. Она се састоји у јавном, општем, истинском признању, стварно израженом преко институција и обичаја - да се иста количина поштовања и обзира дугује сваком људском бићу, зато што се поштовање дугује људском бићу као таквом и нема ступњева (Веј, 1995).

Основно правило парламентаризма позиционира парламент, као колективно тело које представља грађане једне земље. Да ли је конкретни парламент, конкретног сазива успешан у том представљању, ствар је сталног оцењивања и опште и стручне јавности, активности посланика у пленарном саставу и парламентарним телима, као и донетих закона. Та оцена јавности посебно долази до изражаја на изборима, када грађани (не)давањем свог гласа могу да продуже или ускрате поверење кандидатима за посланике, имајући у виду и претходно, и аниципирано будуће функционисање парламента. А да ли и у којој мери парламент може да функционише у интересу свих грађана, а не само уске елите, питање је на које се одговор добија путем његовог састава. Изборни систем и начин избора посланика јесу инструменти конституисања парламента, који пресудно утичу на његов састав. Често и с разних страна истиче се чињеница да не може бити парламентарне демократије без жена у његовом саставу – ако се у њему не чује глас жена и да не може бити политичке демократије уколико се женама не пружи могућност да преузму одговорност и учествују у доношењу одлука за друштво у целини (Мршевић, 2007: 23).

У време у коме живимо, у току је велика, светска трансформација односа полова: постоји глобална феминизација радне снаге, тј. продор жена у све професије, на сва радна места, убрзано уједначавање положаја полова (и то не само у земљама вишег материјалног стандарда живота грађана) свуда, пораст образовања и квалификованости жена, као и пораст женског самопоуздања и самовредновања на тржишту рада, што је све легат вишедеценијских напора многих друштвених актера. Али тај, готово линеарни прогрес који је постигнут у многим другим питањима женске равноправности, дуго је био много мање изражен када је у питању учешће жена у политичком животу.

Одсуство жена из представничких тела – као места доношења одлука из домена надлежности парламента – јесте ситуација која захтева примену система квота, као неопходну, проверено ефикасну меру афирмативне акције за обезбеђивање демократске, поштене и родно коректне расподеле места у представничким телима.

Прве квоте на изборима у Србији: локални избори

Обавезне квоте које су уведене 2002. године за локалне изборе у Србији довеле су до знатног пораста броја жена у локалним самоуправама Србије. После избора у септембру 2004. године, тај број је већи за 15–25% (Мршевић, 2007: 218).

Ситуација у којој је дошло до озакоњења и примене изборних квота била је више него искључујућа у погледу могућности жена да буду изабране у представничка тела. На првим вишепартијским изборима у Србији, који су се одиграли 1992. године, изабрано је 1,7% жена. За време Милошевићевог режима, највише изабраних жена у Народној скупштини РС било је 5,5%. После демократских промена 2000. године, у Народној скупштини РС било је нешто више од 11% жена, док их је у општинским скупштинама било још и мање, свега 6–7%, што је једнако нивоу присуства жена у парламентима арапских земаља. После прве примене квота изборног система на локалним изборима, исте одредбе примењене су и на првим наредним парламентарним изборима, па је после избора 2007. години у Народној скупштини РС било 20,4% жена, а после избора (2008) било их је 21,6%.

Пар месеци пре првих локалних избора с прописаним изборним квотама, широко је била распрострањена неверица, тачније, уверење у то да до примене система квота из неког разлога неће ни доћи. Ово је изражавано на разне начине, путем уверења „да ће закон свакако бити промењен пре избора” или да ће изборним

комисијама моћи да се „објасни“ да у конкретном случају једноставно „нема довољно“ жена и да онда 30% као захтев не може да буде испоштован и томе слично. Негирање квота ишло је готово све до тренутка када су истицали рокови за предају кандидационих листа и када су главни одбори неких партија почели озбиљно да схватају да захтев за 30% жена ипак мора да буде испоштован.

Тада се десило оно што је најгоре када су у питању квоте, а то је хитно налажење било којих женских кандидата, неприпремљених политичарки углавном из приватног круга познаница и рођака. Некомпетенција таквих кандидаткиња обично се у таквим приликама користи као аргумент против квота („очигледно је да нема довољно добрих жена“, као и тврдња да „саме жене неће да се кандидују“), уместо да се схвати да сваки, па и најдемократскији политички концепт који се свесрдно покушава изиграти постаје заиста у пракси сопствена супротност. У стварности, јасно је да политичке партије нису поклониле довољно пажње, пре свега, да усвоје систем квота као стварност, а затим и да подрже кандидаткиње на исти начин као и кандидате.

Поврх тога, неке популарне личности из области спорта и културе давале су јавне изјаве којима су обезвређивале и жене у политици и систем квота, као нешто што је међународна заједница наметнула Србији, наводно као још једно средство понижења. Према тим мишљењима, квоте такође служе још и томе да се Србији умањи способност заштите националних интереса, тако што ће се „способни“ мушкарци заменити „неспособним“ женама. Тако ће се умањити број оних који су „способни“ да доносе „праве“ одлуке у погледу заштите националних интереса (Мршевић, 2007: 223).

Успешне жене су такође и саме понекад противнице квота, ослањајући се на свој пример као „најбољи доказ“ за то да свака жена која је способна може да направи било коју каријеру, укључујући и политичку, и вероватно не желећи да их неко погрешно сматра „квота женама“, тј. онима које су професионално повлашћене системом квота. „Ја кажем: људи нећу да будем позитивно дискриминисана, не треба ми. Хоћу да ми кажете да сам паметна, способна, нећу да ми кажете да сам жена па сам у квоти“. Нисам у квоти, мени то смета. „Не желим да ме бирају због

квоте, хоћу да будем изабрана због својих квалитета, а не зато што је тамо неко измислио квоту да треба да 30 посто жена буде заступљено на изборним листама странки”, (Вуковић, 2009).

Тада је такође уочено да кандидаткиње за општинске изборе заиста нису имале подршку својих партија истога нивоа као што је то био случај с њиховим мушким колегама и да су штавише биле примане са одређеним хостилитетом као особе које „неоправдано” одузимају „заслужнијим” колегама места на листама. Анегдотално звучи изјава истакнута током изборне кампање у Зајечару, септембра 2004. године: „Уложили смо максималне напоре да број жена одржимо минималним” (мисли се на то да квота захтев у ствари значи да не сме да буде више жена од 30 посто) (Мршевић, 2007: 220). Такво партијско понашање и атмосфера морали су да се мењају и један од светски познатих програма преноса ексклузивног фокуса с мушкараца на жене – чланице партија оствариван је тада путем „Жене то могу”.

„Чувари врата” (gate keepers) за улазак на политичку сцену готово су свуда политичке партије, јер је још увек главни кључ контроле процеса кандидовања и номинације у њиховим рукама. Јавност нема увек увида у то ко су ти партијски кругови или центри моћи који контролишу процес номинације, према каквим процедурама, с којом одговорношћу и коме, али су готово без изузетка у питању мушкарци, истакнути партијски лидери.

Увођење квота за изборе за Народну скупштину РС

За увођење и примену изборних квота важни су тзв. институционални фактори, као што су изборни систем, величина изборних округа, карактеристике листа политичких партија, партијске идеологије и партијска правила, утицај жена парламентарки и њиховог понашања и рада у парламенту. Другу групу чине тзв.

социоекономски фактори, као што су учешће жена у радној снази на тржишту рада, ниво образованости жена, стални развитак система социјалног старања, позитиван утицај жена парламентарки на решавање женских питања. Трећа група су тзв. културолошки фактори – религиозност и друштвени став према питању родне равноправности и могућности које су женама на располагању за учешће у јавном животу.

Резултат за Народну скупштину РС, с последњих избора одржаних без квота изборног система, одржаних у децембру 2003. године, допринео је саставу Народне скупштине РС који ни приближно не осликава састав грађана Србије, јер су посланици готово 100% српске националности и 90% мушкарци. Више од једне трећине грађана Србије, који нису српске националности, као ни око 52% бирачког тела женског пола, нису били адекватно представљени у Народној скупштини РС, захваљујући политички неадекватним правним инструментима (Мршевић, 2007: 229).

Како су целу ситуацију интернационализовале војвођанске мањине, нарочито Мађари, закон је амендиран мерама афирмативне акције, па су – заједно с мањинама – бенефициране и жене. Решење проблема адекватног представљања националног мањинског становништва актуализовало је и проблематизовало неадекватно представљање жена које нису бројчана мањина, већ заправо већина, али с могућностима да буду политички представљене не већим од нивоа националних мањина. Ако се примењују мере афирмативне акције за мањине, оправдано је било применити исте те мере и за жене, које такође без додатних мера не би редовним путем могле да се нађу у представничком телу у адекватном броју.

Систем квота за изборе за Народну скупштину РС унет је у амандмане на изборни закон, донетим априла 2004. године, дакле, пре одржаних парламентарних избора у новембру 2005. Наиме, резултати претходних избора упућивали су на неопходност неких корекција, па је постојећи закон амендиран одредбама о систему квота за лица мање заступљеног пола, као и неким другим инструментима афирмативне акције који погодују, на пример, мањинама, инвалидима, лицима на привременом раду

у иностранству, војницима, осуђеницима. У тој ситуацији, систем квота из Закона о локалним изборима изгледао је као добро решење проблема. Иста логика која је почетком двехиљадитих у Србији мотивисала бенефицирање мањина, довела је и до бенефицирања жена, јер је јасно да принцип партиципативне, укључујуће демократије не може да се заустави само на једној категорији искључених.

Даљи развој квота система довео је до тога да крајем априла 2011. године буде усвојен амандман на Предлог закона о изменама и допунама Закона о избору народних посланика, којим се прописује да се на сваком трећем месту на изборној листи мора наћи мање заступљен пол, као и да је обавезно поштовање редоследа с кандидационих листа приликом поделе добијених посланичких места. Подршку овом амандману дале су многе представнице политичких странака, НВО и утицајни појединци и појединке, и на тај начин допринели томе да амандман буде усвојен.

Ипак, иако је нарасла свест у домаћој јавности, па и у најширој, о потреби равномерног укључивања жена у сферу јавне власти, приличан број политичарки сматра да жене још увек немају равноправан третман у политици, те да су често жртве стереотипа и предрасуда о томе чиме треба да се баве, а чиме не треба, при чему се много више оцењује њихов изглед од њихових резултата рада. Истраживања показују да жене желе да се баве образовањем, али и економијом, здравством, васпитањем, социјалним питањима, спољном политиком, финансијама, банкарством, безбедношћу и родним правом. Већина политичарки сматра да жене могу подједнако добро да се ангажују у свим областима друштва. То показује да је код њих сазрела свест о томе да равноправно с мушким колегама могу и треба да учествују у свим ресорима друштва. Оне као ограничавајуће факторе за бављење политиком истичу недостатак информација, недостатак времена, технике доминације којима их мушкарци маргинализују, недовољну подршку мушких колега, али и недостатак личног самопоуздања. Жене као препреку виде и однос оних „добронамерних” мушких колега у странци, који у жени виде сарадницу, али не и равноправну савезницу у страначким активностима. (Ђустовић, 2012).

Жене из женских невладиних организација, по правилу, увек се залажу за примену система квота – као неопходне мере афирмативне акције за обезбеђивање демократске, поштене и коректне расподеле места у представничким телима. Оне су допринеле стварању атмосфере политичке прихватљивости система квота – као глобално распрострањене и прихваћене мере афирмативне акције. Али док су се амандмани припремали, баш као и када је закон о локалним изборима припреман, жене из невладиних организација нису имале никаквог учешћа у томе, нити су сматране релевантним саговорницима. У тој ситуацији, лобирање за закон преузеле су неке истакнуте политичарке, народне посланице које су успеле, лобирајући изнутра посланике, припаднике разних политичких групација, екфикасно да промовишу квоте до нивоа опште прихватљивости. На тај начин, оба закона с квотама била су усвојена у Народној скупштини РС, већинским гласањем и без оспоравајућих расправа или организованог оспоравања.

Квоте: pro et contra

Социолошки институционализам, као део тзв. „новог институционализма“ смешта систем изборних квота међу нове институције (формална правила, процедуре, норме, симболички системи, моралне матрице (Hall, Taylor, 1996: 936-957). Квоте по свом институционалном карактеру припадају правилима и то првом типу ограничавајућих правила, тзв. boundary rules, тј. оним правилима која одређују како и по којим критеријумима актери долазе до одређених позиција у аренама одлучивања, ко је „унутра“, а ко не (Krouwel, de Raadt, 2003). Неприхватљиво је да се не питамо откуда тај недостатак жена, како је до тога дошло и да не будемо забринути због импликација (Enloe, 2004).¹

¹ То је оно што Cynthia Enloe назива, „забрињавајућа родно заснована изборна неједнакост“ - „worrysome electoral gender gap“.

У целом свету, женске организације и друге форме организованих жена (нпр. форуми / секције жена у политичким партијама и синдикатима, НВО) настоје да нађу начин и метод да прекину континуирану, уочљиво изражену доминацију мушкараца у политици, веровања организованих женских снага широм света да се ови циљеви могу постићи процесом постепених реформи а не вођењем „рата међу половима“ (Хејвуд, 2004). У неким земљама квоте су контроверзно питање, па су постале тема многих расправа и њихово увођење не пролази без тешкоћа. Истовремено, систем изборних квота у неким другим земљама пролази лако и без много проблема. Такође, примећено је да у истој земљи, ако су квоте повезане с неким другим питањима, пролазе много лакше него када се јављају као засебно питање (нпр. ако су повезане с питањима децентрализације, решавања питања међуетничких односа, људских права и унутрашње безбедности). Расправе које се воде често су конфузне и не обухватају све потребне аспекте, а самим тим – ни све потребне аргументе који говоре у прилог том методу повећања партиципације жена на местима доношења политичких одлука.

Врло је важно да се квоте не сматрају мером дискриминације мушкараца, већ компензацијом за историјски наслеђене друштвене препреке које спречавају жене да заузму места која заслужују. Како и када те традиционалне, друштвене, културне и политичке препреке полако, с временом буду нестајале, ни квоте више неће бити потребне, па тако та мера треба да буде схваћена као привремена.

Примена квота за жене кандидате као унутарпартијско правило показала се као један од најважнијих начина за постизање повећаног броја жена на функцијама, посебно у бирократизованим, бројним, добро уређеним партијама где се унутрашња правила поштују у континуитету. Продубљивање изборне демократије с политичког терена на идентитетски план, отвара веће могућности родне равноправности и обавезног кандидовања жена – квоте (Пешић, 2006).

Главне примедбе у вези са увођењем система квота јесу да је то у суштини дискриминација, да се спречава на вештачки начин да „најбољи победе“ и да се гласачима нешто намеће. Аргументи против квота, поред своје родне (*gender*) обојености, заправо јесу из домена расподеле друштвене моћи: мушкарци нису

вољни да изгубе своју контролу, моћ и привилеговане позиције које сматрају „природним”. Жене пак често мисле да их квоте понижавају и да оне треба да буду изабране на основу својих заслуга и да не желе да буду „*quota* жене” или „*token* жене”, дакле, жене које су изабране на основу своје биолошке припадности, као бројчани „доказ” постојања родне равноправности.

Вишемиленијумска дискриминација жена и њихово одсуство с политичке сцене мора и може да се исправи мерама повећања њиховог присуства на тим местима, где се оне врло брзо докажу и покажу као вредне поверења и политичких мандата. Квоте су мера компензације за историјски постојеће структуралне баријере које међутим никако не дају лак и брз пролаз неспособним женама, већ само нуде шансе управо оним најспособнијим да се као такве и докажу, разбијајући традиционалну инертност у лоцирању компетенције искључиво на страни мушкараца. А они поменути „чувари врата” у политичким партијама нигде нису познати као симбол демократичности и транспарентности рада.

У многим деловима света је примећено да интензивирани процеси демократизације доводе до подизања опште свести о неопходности већег и равноправнијег учешћа жена у власти. Уобичајена ситуација је, међутим, да нема симултаног и аутоматског значајног пораста броја жена на местима одлучивања у економској и политичкој области и другим јавним доменима и лидерским структурама друштва (Сантисио, 2004).

Повећање присуства жена у представничким телима ипак још увек не значи да је општа родна равноправност у друштву постигнута. Потребно је такође да се анализира не само број изабраних жена, већ и учешће жена у кандидационим процедурама и број кандидованих жена, а то је податак који се у многим земљама занемарује. Такође, примена система квота треба да буде оцењена – и квантитативно и квалитативно, као што су анализе намерних или ненамерних ограничења, тога каква је ситуација стварног јачања жена из различитих друштвених група посебно из оних маргинализованих група становништва, какве су могућности да дође до стигматизације изабраних жена или појављивање препрека типа феномена „стаклени плафон”, које све спречавају жене да се уклопе у шеме квота.

Оно што доприноси и увођењу и прихватању система квота јесу позитивне промене које су уочене као резултат повећаног присуства жена у политици: суштинске промене у политичким вредностима – више се акцентирају мир, безбедност, поштовање свих људских права; суштинске промене у политичким приоритетима – стварање радних места, брига за жртве рата и насиља, брига за децу и старије, одрживи развој; суштинска промена политичке културе и метода политичког рада – укључивање, изградња консензуса, децентрализација и децентрација власти, укључујућа и партиципативна демократија, демократија социјалне правде и родне равноправности националне и регионалне институције за подршку.

Савремена прихваћеност квота

Аргументима који се позивају на правду указује се на чињеницу да демократија укључује право и могућност свих друштвених групација да учествују у доношењу релевантних политичких одлука. Равноправност у политичкој партиципацији важан је критеријум за оцену демократичности једног друштва и – сходно томе – систематско одсуство или незаступљеност неких групација сматра се доказом недовољне демократичности. Поред тога, не постоје никакви аргументи који би с позиција демократичности подржавали мушку искључивост или доминацију у изабраним телима. Напротив, читава скала филозофских становишта јасно је против искључивања. Пре пар деценија, Симон Веј писала је да је једнакост животна потреба људске душе. Она се састоји у јавном, општем, истинском признању, стварно израженом путем институција и обичаја – да се иста количина поштовања и обзира дугује сваком људском бићу, зато што се поштовање дугује људском бићу као таквом и нема ступњева.

Све се више увиђа да је неучествовање жена на местима доношења одлука у директној вези с чињеницом да су не само политичка, већ и многа економска

постигнућа жена у опасности да буду умањена или да се чак изгубе услед реструктурирања светске економије и домаћих економија. Економска дискриминисаност такође се посматра као једна од последица неадекватног представљања жена тамо где се доносе политичке одлуке.

Треба имати у виду и то да ниједан појединац, нити друштвена група која се налази на друштвеним маргинама нису тамо без индивидуалног или групног акумулирања несразмерно и неправедно велике количине власти у креирању „центра” на неком другом месту, у поседу неких других људи. И након тог успостављања дихотомије „центар–маргина”, постоје и стални, дневни напори да се маргина одржи тамо где је и да и даље буде истог састава као што је била раније. Стога, класа маригиналаца трајно трпи разна лишавања и истовремено је изложена друштвеној изолацији и друштвеним предрасудама. Резултат тога јесте то да је онима који су „центар” све теже да чују било шта у вези са интересом, надама, страховима, аргументима и објашњењима оних који су далеко од „центра”. Не зато што су они физички удаљени, већ зато што су потребна значајна средства и прихватљиви начини приступа онима са стране који треба да се чују, што свим маргинализованима недостаје, а што управо произлази из чињенице њихове маргинализованости.

Сходно томе, они који се налазе на маргини почињу да се сматрају скрајнутим од елитистичког „центра”, „природно” или аутентично безгласним или ћутећим, односно онима који не желе или немају шта да кажу. Они се једноставно замишљају као неспособни за јавни и политички живот по правилима игре прописаним у „центру”, дакле, постају они који имају гласове који се не могу чути, па се доживљавају као они који и немају шта да кажу, а ако и имају, да им недостаје артикулација и прави, цивилизовани начин изјашњавања. Тако настају парадигматично вештачки ликови нпр. „неспособног” провинцијалца, „примитивног” сељака или „глупе” жене. Услед те систематске маргинализације, може да се уочи да нису све жене самоидентификоване као припаднице групе жена, јер се високо образоване, професионално успешне и имућне не идентификују с дискриминисаним и маргинализованим женама. Као резултат, може да се деси да од квота имају највише или да једино имају користи привилегованије чланице те групе, као и да се занемаре аспекти разноврсности жена, посебно слојева веома

дискриминисаних на основу класе, етничке припадности, сексуалне оријентације, узраста, као и вишеструко дискриминисаних по више поменутих основа. Али то се може уочити и код мушкараца, дакле, није никава посебно женска особина.

Жене Србије о систему квота: 2004. и 2016. године

Крајем августа 2004. године, уочи локалних избора заказаних за 19. септембар, спроведена су испитивања јавног мњења путем телефона. Како је то био први пут да се систем квота примењује на територији целе земље, било је важно да се унапред сазнају ставови неких сегмената женске јавности о кључним питањима примене система квота (Мршевић, 2007: 225).

Интервјуисане жене су долазиле из четири циљне групе: студенткиње завршних година правног и факултета политичких наука (72), начелнице и друга руководећа стручна лица у општинским администрацијама (62), активисткиње невладиних организација (76) и чланице политичких партија (37). Њима су постављена два питања:

1. „Мислите ли да је систем квота политички оправдан?“ и
2. „Да ли бисте ви лично прихватили функцију, место, номинацију ако би то било резултат примене система квота?“

Од студенткиња само постојање квота изборног система прихвата 62,5 посто, од начелница 79 посто, од активисткиња 85,5 посто и од чланица политичких партија 94,6 посто.

У погледу личне прихватљивости позиције стечене квота системом, од студенткиња би прихватило 43,1 посто, од начелница 61,3 посто, од активисткиња 40,8 посто и од чланица политичких партија 89,2 посто. Укратко речено, истраживањем су

прибављани резултати који презентује да су млађе и политички мање искусне жене мање склоне квотама од политичарки и жена из институција које много боље увиђају неопходност система квота, па га према томе и лакше лично прихватају. Општи ниво прихватљивости система квота је веома изражен, па се може са сигурношћу тврдити да су категорије политичарки и потенцијалних политичарки заиста позитивно оријентисане ка примени система квота и његовој општој политичкој прихватљивости.

У фебруару 2016, уочи избора за Народну скупштину заказаних за 24. април 2016. поновљена су иста телефонска питања упућена испитаницама, исто конципираних група као и 2004. (узорак је обухватио мањи број испитаница, њих око једне трећине од броја раније испитаних група). На питање да ли прихватају квота изборни систем, одговори су били: од студенткиња прихватају квоте (68.2%), од запослених у локалним самоуправама прихватају квоте (61.1%), од активисткиња женских група квоте прихвата (65.2%), и од чланица партија квоте прихвата њих (90.9%).

На питање да ли би и саме прихватиле функцију (место, номинацију) ако би то било резултат примене система квота, од студенткиња њих 77.3% одговорило је позитивно, од запослених у локалним самоуправама, 88.9 њих би прихватило, од активисткиња – 82.6% би прихватило, а од чланица политичких партија – све би прихватиле - 100%.

Испитанице из свих група већински су прихватиле оправданост квота изборног система и у свим групама је уочљиво повећање прихваћености. Највећи пораст прихватања уочава се код активисткиња и студенткиња, које су у претходном истраживању биле резервисаније. Запослене у локалним самоуправама и чланице партија и даље су већински опредељење за квота изборни систем, и у овом истраживању чак израженије него у претходном. Утисак је да све испитане групе деле општу прихваћеност квота изборног система који је с временом заживео у општем јавном мњењу, где више не изазива никакве отпоре, нити сучељавања супротстављених мишљења. Томе су нарочито допринеле жене које су од 2004. до 2016. године биле биране по квота изборног систему и које су својим радом као

посланице, или политичарке с другим функцијама, завределе поштовање бирача. Као да се питање родне припадности женском или мушком полу изгубио из првог плана у који долазе пре свега атрибути личне компетенције, политичког профила, политички приоритети на којима су ангажоване посланице и функционерке.

Наративи актуелних народних посланица, како из већинске тако и из опозиционих партија, такође потпуно подржавају квота изборни систем.¹

„Сагласна сам у сваком погледу да квоте постоје, сматрам да су ове до сада допринеле да буде посланица у толикој мери у Скупштини. Иако делује у почетку на први поглед понижавајуће прихватила сам функцију и статус на основу места на листи и квота. Уосталом тако сам и дошла у врх политичке партије, да будем потпредседница. Није важан механизам, важно је ући на листу, и својим деловањем изнутра борити се за женска права. Волела бих ја да ме бирају због знања а не због квота, да будем равноправан кандидат, али у Србији је то тешко, и да нема квота, никада нас жена не би уопште било у Скупштини.“ (СНС)

„Апсолутно сам за. Квоте свакако треба да постоје. Никако не треба одустати од квота система. И ми смо све тако дошле у Скупштину и не видим ништа лоше у томе. Нема ту ничег ни понижавајућег, ни поражавајуће у томе. Сматрам да је то врло легалан начин уласка у Скупштину за жене.“ (СНС)

„Да, да за квоте. Захваљујући квотама смо ушле у Скупштину, и тако смо и добиле шансу да направимо ЖПМ, и све солидарно учествујемо у томе и подржавамо Мрежу.“ (СПС)

„Да, слажем се. Сматрам да квоте до сада добро функционишу и да треба да наставе да постоје. Захваљујући квотама сам и сама ушла на листу и на основу тог места на листи и добила место у Скупштини. Не видим у томе ништа лоше, то је потпуно нормално“. (Двери)

¹ Изјаве неколико народних посланица, анкетираних 12. септембра 2018. У Народној скупштини (Јанковић, 2018)

„Да, квоте су добре за жене. Никакв проблем ми није што сам тако ушла. Тек сада када сам ушла могу да реализујем своје активности и да се докажем квалитетом и знањем.“ (ДС)

Закључак

Захтев за успостављање групног права јесте ризичан, јер усвајање система квота може да конструише групу жена као групу с јединственим, сопственим идентитетом, интересима, политичким профилем и минимумом заједничких интереса, политичких приоритета и стратегија за њихово остваривање. Квоте можда могу да делују као да занемарују чињеницу да је идеја о постојању такве групе заправо апстрактна, а да у реалности није могућа, ни код жена, нити код мушкараца. Поставља се онда питање да ли су уопште жене политички издиференцирана група, различита од свих других, на које мора да се да негативан одговор, али исти такав даје се и за мушкарце, националне мањине које такође нису компактне групе, и не могу такви ни да буду. Проблем је што још увек има феминисткиња које сматрају да ако се жене не представљају као кохерентан идентитет, не може се засновати могућност феминистичког политичког покрета у којем би жене могле да се уједине као жене, да би формулисале и оствариле специфичне феминистичке циљеве. Супротно томе, низ теоретичарки аргументује да је немогуће говорити о женама као друштвеном агенту/актеру јединственог, хомогеног ентитетског профила, због чега треба да му се приступи као плуралитету. Деконструкцију есенцијалних идентитета феминисткиње треба да схвате као нужан услов за адекватно разумевање различитих друштвених односа у којима треба да буду примењени принципи слободе и једнакости, јер се личност уопште не организује око кохерентног, транспарентног ега, већ је структурирана на већем броју нивоа.

Не постоји никакав скривени идентитет, никаква права и аутентична „женскост“ коју би требало спасити мимо и с оне стране разних могућих идентификација. Када

се одбаци наводно јединство и хомогеност скупа идентитетских позиција, тек тада смо у положају да теоретизујемо многострукост односа субординације. Поједина жена може бити носилац те многострукости и доминирати у једном односу, а бити подређена у другом. Критично велика маса жена још увек је маргинализована у погледу могућности да буду биране у представничка тела, па је због тога квота изборни систем још увек неопходан, упркос свим разликама које постоје међу женама.

Карл Акерман сведочи о оштром противљењу упису жена у прву генерацију 1912. године цитирајући професора који је говорио: „Ни један наставник не би могао да учи математику дечака уколико је у соби жена, а ако би дечак и успео да научи математику, док је девојчица у соби, значи да никада неће постати мушкарац“. На Колумбији је касније дозвољен упис студенткиња под принудом строгог система квота које су остале на снази све до краја 1960-тих (Миливојевић, 2004).

Целу расправу о квотама најбоље је дакле завршити наглашавањем да се ради о за сада неопходној али ипак, по карактеру, привременој мери (Мршевић, 2006: 48-53). Колико су квоте непотребне за универзитетске студије, и са данашње перспективе њихова примена делује потпуно анахроно нпр. види из наведеног примера Универзитета Колумбија, исто тако ће једног дана, у не тако далекој будућности деловати и њихова примена у политици.

Литература

1. Ђустовић, Ф. (19. април 2012). Трендови учешћа жена у политичком животу Србије, Б92.
2. Enloe, C. (2004). *The Curious Feminist, Searching for Women in a New Age of Empire*. Berkley, Los Angeles, London: University of California Press.
3. Hall, P. Taylor, R. (1996). Political Science and the Three New Institutionalisms. *Political Studies* XLIV 936-957.
4. Хејвуд, Ендру (2004). *Политика*. Београд: Clio.
5. Јанковић, С. (2018). „Ставови о актуелним питањима – жене у Скупштини.“ Необјављено истраживање.
6. Krouwel, A., de Raadt J. (2003). *Political Conflict over Institutional Design and Change*. Рад представљен на конференцији „Institutional Theory: Issues of Measurement and Change“, на ECPR Joint Sessions у Единбургу, 28. март – 3. април 2003.
7. Миливојевић, С. (2004). Жене и медији, стратегије искључивања. У: *Читанка: Европска политика једнаких могућности*. Уредила Наташа Вучковић. Београд: Фонд центра за демократију.
8. Мршевић, З. (2006). *Implementing Quotas: Legal Reform and Enforcement in Serbia and Montenegro*. Ed: Francesca Binda and Julie Ballington (стр. 48-53). *The Implementation of Quotas: European Experiences*.
9. Мршевић, З. (2007). Ка демократском друштву – систем изборних квота. Београд: Институт друштвених наука.
10. Пешић, В. (2006). (Де)блокирање транзиције и унутарстраначка демократија, У: *Демократија у политичким станкама Србије*. Уредио: Зоран Лутовац. Београд: Институт друштвених наука.
11. Santisio, C. (2004). *Mechanisms for Entrenching Gender Equality - Menu of Options*. Extracted

from: Democracy and Deeprooted conflicts, opinions for Negotiators. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance.

12. Веј, С. (1995). *Укоренjивање*. Београд: BIGZ publishing.
13. Вуковић, А. (2009). „Квоте и женско лидерство“. *Потиснуте или самопритајене? Жене у политици према мишљењу политичке елите у Србији*. Београд: Службени гласник.